

Ulu öndərin Azərbaycanı şöhrətləndirmiş yadigarı

Bugünlərdə Bakı məişət kondisionerləri zavodunun fəaliyyətə başlamasının 50 ili tamam oldu. Xatırladaq ki, ümummilli lider Heydər Əliyevin təşəbbüsü və iradəsi ilə Azərbaycan paytaxtında qısa müddətdə tikilib istifadəyə verilmiş bu nadir müəssisə Azərbaycanın şöhrətini dünyaya yaymışdı. BMKZ markası ilə tanınan bu zavod SSRİ və Avrasiya məkanında ən böyük belə istehsal idi.

Yubiley ərəfəsində "Bakikondisioneri" Elm İstehsalat Birliyinin keçmiş baş direktoru, Azərbaycanın Dövlət mükafatı laureatı, Əməkdar mühəndis Fuat Quliyevlə görüşüb ondan müsahibə aldıq.

– Necə olmuşdu ki, SSRİ-nin belə nadir müəssisəsi Bakıda tikilmişdi?

– SSRİ-də məişət kondisionerləri zavodunun yaradılmasının tarixi 1971-ci ilin yayına təsadüf edir. O zaman Daşkənd şəhərində sovet rəhbəri Leonid Brejnevın sədrliyi ilə Sovet İttifaqı Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsi və SSRİ Nazirlər Sovetinin birgə iclası keçirilir.

Həmin günlərdə güclü istilərin iclasın keçirilməsinə ciddi təsir göstərirdi. O zaman xaricdən alınan kompleks avadanlıqlar hesabına kondisioner istehsalı zavodunun yaradılması təşəbbüsü ortaya çıxdı və bu təşəbbüsü Leonid Brejnev dəstəklədi. Qısa müddətdən sonra Ukrayna SSR-in Zaporijye şəhərində məişət kondisionerlərinin istehsalı üzrə zavodun yaradılması haqqında Sovet İttifaqı Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsi və SSRİ Nazirlər Sovetinin qərarı qəbul edildi və bu işlərə 25 milyon dollar vəsait ayrıldı.

Tikinti ilə bağlı SSRİ Elektrotexnika Sənayesi Nazirliyi aparıcı nazirlik kimi müəyyən edildi. Nazirliyin "GiproEnerqoProm" İnstitutu baş layihələndirici oldu. Satınalma müqaviləsinin bağlanılması SSRİ Xarici Ticarət Nazirliyinin əsas idarəsi olan "Sənayeavadanlıqimport"a həvalə edildi. Bu qərar haqqında məlumat alan kimi Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi Heydər Əliyev təcili olaraq Moskvaya getdi. O, Leonid Brejnevi inşaat işlərinin 2 ilə başa çatacağına, 1975-ci ilin sonundan gec olmayaraq istismara buraxılacağı şərti ilə zavodun tikintisi yerinin dəyişdirilərkən Bakı şəhərinə dəyişdirilməsinə inandırma bildi.

Zavodun tikintisinin yerinin dəyişdirilməsi ilə bağlı əsas arqumentlərdən biri o oldu ki, həmin illərdə Azərbaycanda müdafiə sənayesi müəssisələrinin birində məişət kondisionerlərinin istehsal sahəsi mövcud idi. Lakin az miqdarda, primitiv texnologiyalarla istehsal edilən kondisioner istismar zamanı çox səsküylü idi. Heydər Əliyev qarşıya qoyulan bütün tələbləri həll edə-cəyi barədə Leonid Brejneva söz verdi və vədinə əməl etdi. 1973-cü ilin sonunda tikintisinə başlanan zavod düz 2 ildən sonra – 1975-ci il dekabrın 25-də istismara buraxıldı.

1972-ci ildə Bakıda tikintisi aparılan məişət kondisionerləri zavodunun müdirliyi yaradıldı və istedadlı istehsalat təşkilatçısı Sənan Axundov müəssisəyə direktor, Rüstəm Şahmaliyev baş mühəndis, Kamal Münşiyev direktorun əsaslı tikintisi üzrə müavini təyin edildi. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Soveti tərəfindən tikintiyə nəzarət Nazirlər Kabinetinin sədr müavini Əliş Ləmbəranskiyə həvalə edildi. Tikinti meydançasında onun üçün iş otağı yaradıldı və Əliş müəllim bütün tikinti dövrünü burada keçirdi.

İnşaat işlərinin gedişinə nəzarət və operativ suallların həlli məqsədilə ölkə rəhbərlərinin müşavirələri təşkil edilirdi və hər 10 gündən bir bu muzakirə Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi Heydər Əliyevin sədrliyi ilə keçirilirdi. Tikintiyə kömək məqsədilə inşaat-quraşdırma, təchizat, nəqliyyat, enerji və respublikanın digər təşkilatları da səfərbər edilərək, bütün istiqamətlər üzrə səbəkə cədvəlləri tərtib edilmişdi. Bütün məsələlərin həlli və tikintinin aparılma müddətinə ciddi nəzarət edilirdi.

Müvafiq texniki sənədlərlə təminat üçün Bakı Kondisionerləri Xüsusi Konstruktör Texnologiyı Bürosu yaradıldı və bu büroya rəhbərlik istedadlı mühəndis, alim Səid Sultanova tapşırıldı. Layihənin tikinti hissəsi Azərbaycan Dövlət Sənaye Layihə İnstitutuna həvalə edildi. İşə prosesinde layihənin texnologiyı hazırlığı da aparıldı. Müəyyən edildi ki, dünyadakı bütün məişət kondisionerləri zavodları eyni sxem üzrə işləyir: kompleksləşdirici zavodlar əsas müəssisəni kompressorlar, elektrik mühərrikləri və aqarları, rele və digər hissələrlə

təchiz edirlər. Kondisionerlər zavodu isə bu detallar vasitəsilə yığımı təmin edirlər.

Lakin həmin dövrdə SSRİ-də yeni yaradılan kondisionerlər zavodunu kompleksləşdirici detallarla təminat edəcək zavodlar mövcud deyildi. Bundan başqa, Yaponiya texnologiyaları əsasında kondisioner istehsalı zamanı tələb edilən 45 adda material və kompleksləşdiricilər SSRİ-də istehsal edilmirdi. Bu vəziyyətdən çıxış üçün kondisionerin bütün detal və hissələrinin elə

tikilən zavodda hazırlanması qərara alındı. Bu da tələb olunan avadanlığın dəyərini artırmasına və müqavilənin dəyərini 94,5 milyon ABŞ dollarına çatmasına gətirib çıxardı.

Heydər Əliyev bu çox çətin məsələni də həll etdi və tikintiyə pul ayrıldı. SSRİ-də mövcud olmayan lazımi material və kompleksləşdiricilər istehsalı üçün Sovet İttifaqı Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsi və SSRİ Nazirlər Sovetinin 2 qərarı qəbul edildi. SSRİ-nin aidiyyəti nazirliklərinə əvvəllər SSRİ-də istehsal olunmayan 45 adda material və kompleksləşdirici detalların, o cümlədən yüksəkkeyfiyyətli mis boruların, alüminium folqanın, xüsusi poladın istehsalı təşkil edilməsi həvalə edildi. Bütün bu materiallar tələb olunan vaxtda BMKZ-na təhvil verildi.

Zavodun fəaliyyətinin ilk vaxtlarında müəyyən obyektiv səbəblərdən belə materialların xaricdən idxal edilirdi. Yeri gəlmişkən, bu materiallar nəinki kondisioner istehsalında, elektrik maşınqayırma, elektrik məişət maşınları və digər sahələrdə də tələb olunurdu. Beləliklə, kondisioner zavodunun inşası SSRİ-dəki çox sayda müəssisələr üçün daha müasir materiallardan istifadə edərkən istehsalın təşkilinə təkan verdi. Paralel olaraq, ABŞ, Fransa, Yaponiya və digər ölkələrdən olan xarici şirkətlərlə müqavilələrin işlənməsi davam etdi.

Təkliflər nəzərdən keçirilən zaman SSRİ-də istehsalın konkret, real istehsal şərtləri nəzərə alınaraq layihənin texniki, texnologiyı və təşkilati tələflərinin öyrənilməsinə tez və ən tam şəkildə həyata keçirən "Toshiba", "Tokio Boeki" və "Mitsubonun" birgə təklifləri üzərində dayanılması məqsəduyğun hesab edildi. Layihənin bir çox cəhətdən bənzərsiz olduğu ortaya çıxdı. Belə ki, dünya təcrübəsində kondisionerin bütün hissələrinin bir istehsal sahəsində yığılması praktikası olmamışdı.

1972-ci ildə qeyd edilən şirkətlərlə bağlanan müqavilədə 2 model kondisioner, rotasion tipli kompressorların, pər mühərriklərinin və ildə 400 min ədəd yalın soyutma rejimində işləyən, saatda 1500 və 2500 kilokalori soyuqluq istehsalına malik olan BK 1500 və BK 2500 modifikasiyalı 2 model kondisionerlərin istehsalı üçün avadanlıq komplektinin, istehsal edilən kondisionerlərin kompleksləşdirilməsi üçün 450 min ədəd rotasiyalı kompressor və 410 min ədəd pər mühərriklərinin lisenziyasının alınması nəzərdə tutulmuşdu.

– *Avadanlıqla təchizat, müəssisənin kadrlarla kompleksləşdirilməsi və mütxəssislərin hazırlanması necə həyata keçirildi?*

– 1974-cü ilin əvvəlindən avadanlıqların Yaponiyanın İtoqoqama limanından Odessanın İlyiçevsk limanına çatdırılmasına başlandı. Yüklər oradan yük qatarları vasitəsilə dəmir yolu ilə Bakı şəhərinə, birbaşa tikinti meydanına çatdırılırdı. Yol boyunca Bakıya gələn yüklərə yaşılı verilir. Tikilən zavodun işçiləri tərəfindən bütün marşrut boyunca qatarların keçidinə nəzarət edilirdi. Götürilən avadanlıqlar, təbii ki, müasir dünya standartlarına uyğun olmaqla yüksək dərəcədə avtomatlaşdırma və mexanizasiyalı idi.

Bu, mühəndis-texniki və işçi personalı üçün yüksək ixtisas tələbləri irəli sürürdü. İntensiv şəkildə lazımi kadrların işə qəbulu və təcrübə keçmək üçün Yaponiyaya göndərilməsinə başlandı (200 nəfərdən çox mütxəssis göndərilmişdi). Bakıdakı bütün müəssisələrdən yüksəkixtisaslı işçilər seçilirdi. Zavodun işçiləri Politexnik və Neft Kimya institutlarında diplom müdafiəsi üzrə komissiyalara daxil edilərək müəssisənin mühəndis-texniki kadrlarla komp-

də zərbaçı templərlə çalışdı və 1975-ci il dekabrın 25-də işlər başa çatdırıldı. Saat 10:00-da müəssisənin istismara verilməsinə həsr edilən yığıncaqda Heydər Əliyev bütün tikinti işlərinin başa çatdırılması və BMKZ-də kondisionerlərin istehsalına başlandığını elan etdi. Zavodun istismara verilmə mərasimində "Toshiba" şirkətinin prezidenti də iştirak etdi.

Azərbaycan hökuməti zavodun inşası və gələcək inkişafı üçün sahəsi təxminən

ye müəssisələrinin idarəçiliyinin mərkəzləşdirilməsi prosesi başladı. Təcrübə olaraq, az sayda aparıcı müəssisəyə (təxminən, 12-15) öz məhsullarını müstəqil qaydada ixrac etmək və qazanclarını idarə etmək hüququ verildi. Bu, ixrac prosedurlarını çox sadələşdirdi. 1985-ci ildə zavodun öz vəsaiti hesabına mətbəx kombaynları və digər məişət texnikası istehsal edən yeni məişət maşınları zavodu tikildi, 1991-ci ildə isə ildə 1,5 milyon ədəd elektrik mühərriki və onların bazıları əsasında mikser, atçəkən və qəhvə üyüdən maşın istehsalı edən İtaliyanın "Merloni" firması ilə müştərək müəssisə yaradıldı.

– *Bu məşhur zavodun nadirliyi nədə idi?*

– Zavodda tək ümumi konveyer xətlərinin uzunluğu, demək olar ki, 10 kilometrdir. Əsas odur ki, zavodun texniki avadanlıqlarla təchizatı və tətbiq edilən texnologiya hər bir sahədə həm əsas məmulatın, həm də ayrı-ayrı hissələrin yüksək keyfiyyətinə zəmanət verirdi. Min tonluq pressdə soyuq dərin sorma üsulu ilə kondisionerin əsas aqreqatlarından biri olan kompressorun korpusu hazırlanırdı.

İstehsal prosesi zamanı bənzərsiz aqreqat eyni vaxtda 9 fərqli əməliyyat keçirdi. Bu zaman işin dəqiqliyi məhsulların əlavə emalını tələb etmir. Zavodun əsas sexlərinin avadanlıqları müasir elektronika ilə təchiz olunub və bir çoxu avtomatik rejimdə işləyir. Burada avtomatik kontakt qaynağından istifadə edilirdi ki, bu da bütün birləşmələrin xüsusi etibarlılığını təmin edir.

İstehsalın hər bir mərhələsində, bütün parametrlərə ciddi nəzarət həyata keçirilirdi. Məsələn, işçi təzyiqi 25 atmosfer olan kompressorun hermetikliyi 30 atmosfer təzyiqində sınaqdan keçirilirdi.

Toz metalergiya üsulu ilə kompressor və pərin elektrik mühərrikinin metal keramik hissələri hazırlanırdı. Metal keramika məhsulun davamlılığını və aşınma müqavimətini əhəmiyyətli dərəcədə artırır. Onlar möhkəmliliyi ilə metaldan geri qalmır, həmçinin kondisionerin istismar müddətini əhəmiyyətli dərəcədə artırır, çəkisini də azaldır.

Zavodda suyun qapalı təmizlənməsi prosesi var idi. Ətraf mühit problemlərinin belə bir həlli bir daha istehsal texnologiyasına müasir yanaşmanı nümayiş etdirirdi.

Bakıda istehsal olunan məişət kondisionerləri dünyanın, təxminən, 60 ölkəsinə tələb olunurdu. Bakı məişət kondisionerləri zavodunun məhsulları beynəlxalq sərgilərdə diplom və qızıl medallara layiq görülmüşdür. BMKZ-in istehsal nailiyyətləri yüksək idi. İstehsala başlandıqdan bəri müəssisə ola nəticələr göstərirdi.

– *Necə oldu ki, bu cür istehsal və böyük döviyyə vəsaitinin mövcudluğuna baxmayaraq, zavod öz fəaliyyətini dayandırdı?*

– 80-ci illərin sonlarında SSRİ-nin dağılmasına səbəb olan siyasi proseslər ölkə iqtisadiyyatına təsir etməyə bilməzdi. Uzunmüddətli tətilər, dəmir yolunun dayandırılması və bank sisteminin dağılması müntəzəm olaraq SSRİ-də mövcud olan mal və materialların qarşılıqlı tədarük sistemini süquta uğrattı. Gömrük maneələrinin yaranması da ritmik iş üçün şəraiti yaxşılaşdırmadı.

İnflyasiya nəhəng sıçrayışlarla istehsalçılardan saylarıni heçə endirir, Çeçenistanda gedən müharibə səbəbindən Rusiyadan gələn malların aylaqla yollarda qalması, kütləvi surətdə talan edilməsi, tələb edilən məmulatların dəyərini 100-ə qədər artıraraq məhsuldarlığına bərabər etməyə səbəb oldu. 70 faiz mal və materialların gəldiyi Rusiyadan xammalın alınmasında yaranan problemlərə görə standart həll yollarını axtarmağa məcbur olduq.

80-ci illərin sonlarında banklarda nağd pul çatışmazlığı səbəbindən əməkhaqlarının verilməsində yaranan çətinliklər BMKZ-nun fəaliyyəti üçün böyük problemlər yaratmışdı. Belə şəraitdə, fəaliyyət göstər-məyin yeganə yolu sovet dövründə alver deyilən biznes oldu. Bu baxımdan, Azərbaycanın bəxti digər postsəviet dövlətlərindən daha çox gətirdi. Müdrik və təcrübəli Heydər Əliyev Azərbaycanda hakimiyyətə qayıdaraq müharibə şəraitində çox çətin problemlərə məharətlə qalib gələrək ölkədə sabitliyə nail oldu. 1994-cü il sentyabrın 20-də "Əsrin müqaviləsi"ni imzalayaraq ölkənin gələcək inkişafının təməlini qoydu.

Çox sevindirici haldır ki, ulu öndər Heydər Əliyevin siyasi kursunun layiqli davamçısı Prezident İlham Əliyev bu gün ölkəmizi uğurla inkişaf etdirir. 30 il yaxın işğal altında olmuş torpaqlarımız onun dahi sərkərdəliyi ilə azad edilib və bu gün həmin ərazilərdə böyük bərpa və quruculuq işləri həyata keçirilir, yeni-yeni istehsal müəssisələri yaradılır. Bu da bir istehsalçı kimi bizi çox sevindirir.

Müsahibəni apardı: Səlihə ƏLİYEVƏ